Dr Witold Borysiak
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Warszawski
w.borysiak@wpia.uw.edu.pl

Zasady dziedziczenia w prawie polskim

Wykład 13 stycznia 2016 r.
Politechnika Warszawska

Część I

Zasady dziedziczenia

(podstawowe informacje o prawie spadkowym)

Dziedziczenie – *ratio legis*

- Czas trwania wielu dóbr materialnych jest dłuższy niż życie pojedynczego człowieka, a więc dobra te będą istniały także po jego śmierci
- System prawny ze względu na zasady bezpieczeństwa obrotu prawnego nie może dopuścić do tego, aby prawa i obowiązki spadkodawcy w momencie jego śmierci wygasały, a przedmioty będące jego własnością stawały się rzeczami niczyimi
- Dziedziczenie jest nieodłącznie związane z własnością prywatną i jest jej dopełnieniem oraz utrwaleniem na przestrzeni pokoleń

Źródła prawa spadkowego

- Podstawowe regulacje dot. prawa spadkowego zawiera księga IV Kodeksu cywilnego (art. 922-1087)
- Przepisy zawarte w księdze IV KC regulują takie zagadnienia jak m.in. to co może być przedmiotem dziedziczenia, jakie podmioty są do niego powołane i jakie są ich tytuły powołania, w jaki sposób nabywa się spadek oraz jak odpowiada się za długi spadkowe itp.

Źródła prawa spadkowego

- Przepisy o charakterze prawno-spadkowym występują także w innych księgach KC (por. art. 62, 301 § 2, 445 § 3, 645 § 1, 691 KC) oraz ustawach szczególnych (por. np. art. 56 prawa bankowego)
- Ustawa z 14.2.1991 r. – Prawo o notariacie
  - Forma testamentu
  - Procedura i przesłanki sporządzenia notarialnego poświadczenie dziedziczenia
  - Procedura i przesłanki sporządzenia europejskiego certyfikatu spadkowego

Źródła prawa spadkowego

- Najważniejsze nowelizacje poza zakresem dziedziczenia gospodarstw rolnych:
  - Ustawa z dnia 24.8.2007 r. (Dz.U. Nr 181, poz. 1287) – notarialne poświadczenie dziedziczenia
  - Ustawa z dnia 2.4.2009 r. (Dz.U. Nr 79, poz. 662) – zmiana przepisów o dziedziczeniu ustawowym
  - Ustawa z dnia 18.3.2011 r. (Dz.U. nr 85, poz. 458) – wprowadzająca zapis windykacyjny
  - Ustawa z dnia 20.3.2015 r. (Dz.U. poz. 539) – zmieniająca przepisy o przyjęciu spadku i o odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe [weszła w życie 18.10.2015 r.]
  - Ustawa z dnia 24.7.2015 r. (Dz.U. poz. 1137) – wprowadzająca europejskie poświadczenie spadkowe [weszła w życie 17.8.2015 r.]

Podstawowe pojęcia prawa spadkowego

- **Spadkodawca** – zmarła osoba fizyczna
  - Pojęcie dziedziczenia odnosi się **jedynie do osób fizycznych** i dziedziczenie może następować **jedynie po osobach fizycznych**
- **Spadkobierca** – osoba fizyczna lub osoba prawna albo jednostka organizacyjna (niemająca podmiotowości prawnej, a mająca zdolność prawną) z art. 33^1 KC, na którą przechodzi spadek lub jego część w drodze dziedziczenia

Spadek i jego skład

- **Spadek** – ogół praw i obowiązków majątkowych przechodzących po śmierci osoby fizycznej na jej spadkobiercę lub spadkobierców
- Do spadku należą prawa i obowiązki mające **cztery cechy**:
- dwie „pozytywne" (cywilnoprawny i majątkowy charakter)
- dwie „negatywne" (brak ścisłego związku z osobą zmarłego oraz nie wskazanie przez ustawodawcę, że prawo takie lub obowiązek przechodzi na oznaczone osoby niezależnie od tego, czy są one spadkobiercami)

Długi spadkowe

- Do długów spadkowych należą (art. 922 § 3 KC):
  - koszty pogrzebu spadkodawcy w takim zakresie, w jakim pogrzeb ten odpowiada zwyczajom przyjętym w danym środowisku
  - koszty postępowania spadkowego
  - obowiązek zaspokojenia roszczeń o zachowek
  - obowiązek wykonania zapisów zwykłych i poleceń
  - inne obowiązki przewidziane w przepisach księgi IV KC (np. art. 923 lub art. 939 KC)
- Obowiązki te nie przechodzą na spadkobierców ze spadkodawcy lecz powstają samoistnie po ich stronie w chwili otwarcia spadku lub chwili późniejszej

Otwarcie i nabycie spadku

- Art. 924 KC: Spadek otwiera się z chwilą śmierci spadkodawcy
- Art. 925 KC: Spadkobierca nabywa spadek z chwilą otwarcia spadku
- Nabycie spadku następuje więc w prawie polskim **z chwilą śmierci spadkodawcy**
- UWAGA: Odróżniać należy nabycie spadku od stwierdzenia nabycia spadku !!!
  - Spadek nabywa się z mocy prawa niezależnie od późniejszego stwierdzenia tego faktu formalnym dokumentem

Powołanie do spadku

- Powołanie do spadku wynika z **ustawy** lub z **testamentu** (art. 926 KC)
- W prawie polskim umowa **nie może być** podstawą powołania spadkobiercy do dziedziczenia po spadkodawcy (por. art. 941 i art. 1047 KC)
- Dziedziczenie testamentowe ma **pierwszeństwo** przed dziedziczeniem ustawowym (dziedziczenie ustawowe co do całości spadku następuje jedynie wtedy, gdy spadkodawca nie powołał spadkobiercy albo gdy żadna z osób, które powołał, nie chce lub nie może być spadkobiercą)

Zdolność do dziedziczenia

- Art. 927 KC:
  - § 1. Nie może być spadkobiercą **osoba fizyczna**, która **nie żyje** w chwili otwarcia spadku, ani **osoba prawna**, która w tym czasie **nie istnieje**
  - § 2. Jednakże **dziecko** w chwili otwarcia spadku już **poczęte** może być spadkobiercą, jeżeli urodzi się żywe [co dotyczy także zapłodnienia in vitro]
  - § 3. **Fundacja** ustanowiona w testamencie przez spadkodawcę może być spadkobiercą, **jeżeli zostanie wpisana do rejestru w ciągu dwóch lat od ogłoszenia testamentu**

Prawo do korzystania z mieszkania i przedmiotów urządzenia domowego

- Po śmierci spadkodawcy **małżonkowi i innym osobom bliskim spadkodawcy** przysługuje **uprawnienie do dalszego korzystania z mieszkania i urządzenia domowego w zakresie dotychczasowym** w ciągu **3 miesięcy od otwarcia spadku**, jeżeli **stale zamieszkiwały ze spadkodawcą w chwili jego śmierci** (art. 923 KC)
- Uprawnienie to powstaje z mocy samego prawa w chwili otwarcia spadku i ma charakter obligacyjny

Część II

Dziedziczenie ustawowe

(podstawowe zasady)

Krąg spadkobierców ustawowych

- Do kręgu spadkobierców należą osoby:
  - połączone ze spadkodawcą „więzami rodzinnymi” (zstępni, rodzice, rodzeństwo i zstępni rodzeństwa, dziadkowie i ich zstępni)
  - połączone ze spadkodawcą „więzami prawnymi” (małżonek i przysposobieni)
  - połączone ze spadkodawcą „więzami powinowactwa” (pasierbowie)
- Do spadku, powołana jest także gmina ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy oraz Skarb Państwa, jako podmioty, na rzecz których powinien przypaść spadek w braku innych spadkobierców

Pierwsza klasa spadkobierców

- Kodeks cywilny określa po nowelizacji sześć klas dziedziczenia
- Na podstawie art. 931 KC w pierwszej klasie dziedziczą **małżonek** oraz **zstępni spadkodawcy**
- Istnienie zstępnych, w tym dzieci spadkodawcy, wyłącza od dziedziczenia pozostałe grupy spadkobierców
  - Jedynym wyjątkiem jest oczywiście sytuacja, w której w zbiegu ze zstępnymi do dziedziczenia dochodzi żyjący małżonek spadkodawcy

Pierwsza klasa spadkobierców

- Jeżeli po spadkodawcy dziedziczą jedynie dzieci, ich udziały w spadku są **równe**
- Jeżeli dziecko nie dożyło otwarcia spadku i pozostawiło po sobie zstępnych, dziedziczą oni w miejsce zmarłego **obejmując udział spadkowy, który by mu przypadał** (tzw. *dziedziczenie wg. szczepów*), przy czym udział ten rozpada się **na tyle części ilu jest zstępnych dziecka w częściach równych** (tzw. *dziedziczenie wg. głów*)
- Zasadę tę stosuje się odpowiednio do dalszych zstępnych

Pierwsza klasa spadkobierców

- Dzieci pochodzące z małżeństwa dziedziczą spadek **na takich samych zasadach** i w takich samych częściach jak dzieci pozamałżeńskie
- Dla dziedziczenia zstępnych nie ma żadnego znaczenia to, czy pochodzenie dziecka zostało ustalone w drodze uznania ojcostwa lub sądowego ustalenia ojcostwa lub macierzyństwa

Pierwsza klasa spadkobierców

- Część przypadająca małżonkowi w zbiegu ze zstępnymi spadkodawcy **nie może być mniejsza niż jedna czwarta** całości spadku
- Co to oznacza:
  - Jeżeli spadkodawca pozostawił po sobie małżonka i dwoje dzieci każde z nich dziedziczy po 1/3 spadku
  - Jeżeli jednak spadkodawca pozostawił po sobie małżonka i czworo dzieci to małżonek otrzymuje 1/4 spadku, a każde z dzieci po 3/16 (po ¼ z pozostałych ¾ spadku)

Zapis naddziałowy małżonka

- Artykuł 939 KC **pozwala zachować małżonkowi spadkodawcy** **przedmioty urządzenia domowego z których w chwili śmierci spadkodawcy-współmałżonka korzystał razem z nim albo samodzielnie**, jednak które potencjalnie były przeznaczone do użytku rodziny
- Daje on małżonkowi spadkodawcy uprawnienie do żądania od pozostałych współspadkobierców **przeniesienia na jego rzecz ich udziałów**, w jakich odziedziczyli oni własność tych przedmiotów, tak aby stał on się ich wyłącznym właścicielem
- Uprawnienie to ma **charakter wierzytelności** skierowanej względem pozostałych spadkobierców
- Instytucja jest zwana często zapisem naddziałowym

Zapis naddziałowy małżonka

- Przesłanki zastosowania art. 939 KC
  - Małżonek spadkodawcy musi być **powołany do dziedziczenia z ustawy**, a zarazem **w zbiegu z innymi spadkobiercami niż zstępni** spadkodawcy, **którzy mieszkali** z nim razem w chwili jego śmierci
  - Za życia spadkodawcy małżonek **musiał korzystać** z przedmiotów urządzenia domowego wspólnie ze zmarłym lub wyłącznie sam
  - Do chwili śmierci spadkodawcy **nie mogło ustać wspólne pożycie małżonków**

Wyłączenie małżonka od dziedziczenia

- Postępowanie o rozwód lub o separację w razie śmierci jednego z małżonków **ulega umorzeniu**, jeśli nie zostało przed tą chwilą zakończone (por. art. 446 KPC)
- Fakt, że powództwo zostało wytoczone przed śmiercią spadkodawcy może mieć jednak wpływ na porządek dziedziczenia po nim (art. 940 KC)
- Od dziedziczenia **w drodze orzeczenia sądu** może zostać wykluczony małżonek, który zawinił względem spadkodawcy i nie dziedziczyłby po nim, lecz orzeczeniu rozwodu z jego winy stanęła na przeszkodzie śmierć spadkodawcy
- Wyłączenia małżonka może żądać każdy z pozostałych spadkobierców ustawowych powołanych do dziedziczenia w zbiegu z nim
  - Są to dzieci i dalsi zstępni spadkodawcy oraz potencjalnie rodzice spadkodawcy i zstępni rodziców spadkodawcy, czyli jego rodzeństwo

Druga klasa spadkobierców

- Art. 932 KC przewiduje dwie na nowo ujęte klasy dziedziczenia
- W drugiej klasie, w braku zstępnych, do dziedziczenia dochodzą:
  - **małżonek, w zbiegu z rodzicami** (art. 932 § 1 KC) lub
  - **sami rodzice** (art. 932 § 3 KC)

Druga klasa spadkobierców

- Udział spadkowy **każdego z rodziców** spadkodawcy w zbiegu z małżonkiem wynosi 1/4 spadku
  - **UWAGA:** Wyjątek uczyniony jest jedynie w sytuacji, w której **ojcostwo rodzica spadkodawcy nie zostało ustalone**. Wówczas udział spadkowy matki spadkodawcy, dziedziczącej w zbiegu z jego małżonkiem, wynosi 1/2 spadku
- Brak sprawowania opieki nad dzieckiem przez jednego z rodziców i powierzenie władzy rodzicielskiej drugiemu z rodziców nie wyklucza pierwszego rodzica od dziedziczenia, ani nie wpływa na wielkość jego udziału spadkowego

Trzecia klasa spadkobierców

- W klasie trzeciej, w braku choćby jednego z rodziców, do dziedziczenia dochodzi **rodzeństwo spadkodawcy** i **jego zstępni w zbiegu z małżonkiem lub żyjącym rodzicem** (art. 932 § 4 i 5 KC)
  - Oznacza to, że w razie śmierci jednego z rodziców, przy pozostawaniu przy życiu małżonka, ten ostatni otrzymuje ½ spadku, drugi z rodziców otrzymuje ¼ spadku, a pozostała jedna czwarta spadku jest dzielona proporcjonalnie pomiędzy rodzeństwo spadkodawcy i jego zstępnych

Trzecia klasa spadkobierców

- Przykład: jeżeli spadkodawca pozostawił po sobie małżonka, ojca, brata, siostrę oraz dwoje wnuków po siostrze to po nim do dziedziczenia dojdą:
  - małżonek w 1/2 (art. 933 § 1 KC)
  - ojciec w 1/4 (art. 932 § 2 KC)
  - brat i siostra w 1/12 (1/3 z pozostałej 1/4)
  - każdy z wnuków po siostrze w 1/24 (1/2 z pozostałej 1/12)

Trzecia klasa spadkobierców

- Powołanie do dziedziczenia członków rodzeństwa spadkodawcy oraz wielkość udziałów każdego z nich **jest niezależna od tego, czy rodzeństwo to pochodzi od tych samych rodziców, czy też jest to jedynie rodzeństwo przyrodnie** (a więc mające tylko jednego wspólnego rodzica)

Dziedziczenie dziadków

- W klasie czwartej, w braku zstępnych, małżonka, rodziców, rodzeństwa i zstępnych rodzeństwa dziedziczą **dziadkowie spadkodawcy** i **ich zstępni** (art. 934 § 1 KC)
- Dziadkowie dziedziczą **w częściach równych**
  - Dziedziczenie dziadków jest niezależne od faktu, czy spadkodawcę przeżyli dziadkowie tylko po jednym z rodziców spadkodawcy, czy też obaj dziadkowie po jednym z rodziców i jeden z dziadków będący rodzicem drugiego z rodziców

Dziedziczenie dziadków

- Dziedziczenie dziadków **jest niezależne od tego, czy dziadkowie pozostawali w związku małżeńskim** lub czy ojcostwo lub macierzyństwo dziadka względem rodzica spadkodawcy zostało ustalone sądownie
- Jeżeli któreś z dziadków spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadał, przypada jego zstępnym
- W braku tych zstępnych ta sama część **„przyrośnie" do części należnej pozostałym dziadkom**
  - Pod tym pojęciem należy rozumieć także zstępnych innego dziadka wchodzącego na jego miejsce

Dziedziczenie dziadków

- Przykład 1: jeżeli spadkodawca pozostawił po sobie trójkę dziadków to:
  - jeżeli zmarły dziadek nie miał zstępnych udział każdego z pozostałych dziadków w spadku wynosi 1/3
  - udział dziadka, który nie dożył otwarcia spadku, „przyrasta" po równo wszystkim pozostałym dziadkom, a nie jedynie temu, który był jego współmałżonkiem
  - UWAGA: jest to niezależnie od tego, czy żyjący dziadkowie mają zstępnych

Dziedziczenie dziadków

- Przykład 2: jeżeli spadkodawcę przeżyli ojciec rodzica A oraz matka rodzica B, natomiast matka rodzica A zmarła nie pozostawiając zstępnych, a ojciec rodzica B zmarł i pozostawił dwóch synów (wujków spadkodawcy będących zarazem dziećmi matki rodzica B) to dziedziczą:
  - ojciec rodzica A oraz matka rodzica B po 1/3 spadku
  - każdy z dwóch wujów po 1/6 spadku

    [udział zmarłej matki rodzica A przyrośnie więc proporcjonalnie wszystkim pozostałym dziadkom lub wchodzącym na ich miejsce zstępnym]

Roszczenia alimentacyjne dziadków spadkodawcy

- Dziadkowie spadkodawcy, jeżeli znajdują się w niedostatku i nie mogą otrzymać należnych im środków utrzymania od osób, na których ciąży względem nich ustawowy obowiązek alimentacyjny, mogą żądać **zapewnienia im środków utrzymania** od spadkobierców (art. 938 KC)
- Roszczenie to ze względu na swój charakter i cechy nazywane jest często **roszczeniem quasi-alimentacyjnym**

Dziedziczenie pasierbów

- W klasie piątej, w braku małżonka i krewnych spadkodawcy, do dziedziczenia **powołane są dzieci małżonka spadkodawcy** (określani zazwyczaj w literaturze jako pasierbowie – art. 934^1 KC)
- Zstępni pasierba nie są uprawnieni do dziedziczenia po małżonku ich dziadka
- Spadek przypada pasierbom w częściach równych, **jeżeli żadne z ich rodziców nie dożyło chwili otwarcia spadku**

Dziedziczenie pasierbów

- Przykład: spadkodawca zawarł pierwszy związek małżeński z osobą X, która miała syna z pierwszego małżeństwa, a następnie osoba X zmarła; następnie spadkodawca zawarł małżeństwo z osobą Y, mającą także z pierwszego małżeństwa syna, z którą po roku się rozwiódł, a następnie zawarł nowy związek małżeński z osobą V, mającą także syna z pierwszego małżeństwa.
- W chwili śmierci spadkodawca pozostawał w separacji prawnej z osobą V, i nie miał innych krewnych
  - Pierwsi dwaj pasierbowie (syn małżonka X i syn małżonka Y), **o ile są już sierotami** (zmarli obaj ich rodzice), dochodzą po nim do dziedziczenia i dziedziczą po 1/2 spadku
  - Syn małżonka V nie dziedziczy, gdyż jego rodzic jeszcze żyje ☹

Dziedziczenie gminy i Skarbu Państwa

- W klasie szóstej dochodzi do dziedziczenia **gmina ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy** lub **Skarb Państwa** (art. 935 KC)
- Skarb Państwa dochodzi do dziedziczenia jedynie w sytuacji niemożliwości ustalenia ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy w Rzeczypospolitej Polskiej albo gdy jego ostatnie miejsce zamieszkania było za granicą

Część III

Zachowek

Pojęcie zachowku

- Zachowek jest **roszczeniem pieniężnym** przysługującym osobie określonej w ustawie, która **nie uzyskała niczego ze spadku w ogóle** lub uzyskała od spadkodawcy korzyść **w mniejszym zakresie niż określony dla niej prawem**
  - Przysługuje on również osobom, które dziedziczą w danej sytuacji spadek z mocy ustawy, jeżeli spadkodawca dokonał znacznych darowizn
- **Nie jest to więc prawo do części spadku**

Osoby uprawnione

- Osobami uprawnionymi do zachowku są **zstępni**, **małżonek** i **rodzice** spadkodawcy, którzy byliby powołani w danej sytuacji do dziedziczenia ustawowego (czyli w wypadku rodziców, gdy nie ma zstępnych)
- Uprawnienie to niezależne jest od tego, czy osoby uprawnione powołane są w danej sytuacji do dziedziczenia z mocy ustawy lub też z mocy testamentu
- **Warunek**: osoby te **nie otrzymały należnego im zachowku** w postaci **poczynionej przez spadkodawcę darowizny**, **powołania do spadku** lub **zapisu**

Doliczanie do spadku darowizn

- Przy obliczaniu zachowku nie uwzględnia się zapisów i poleceń, natomiast **doliczą się do spadku darowizny** uczynione przez spadkodawcę
  - *Ratio legis*: może bowiem nastąpić sytuacja w której spadkodawca w drodze darowizn dokonanych za życia lub *mortis causa* chciałby „obejść" przepisy o zachowku
- Wartość przedmiotu darowizny oblicza się według **stanu z chwili jej dokonania**, a według **cen z chwili ustalania zachowku**
  - Obojętna jest więc w tym zakresie chwila otwarcia spadku
  - Przykładowo, jeżeli spadkodawca obdarował krewnego nieruchomością niezabudowaną w chwili otwarcia spadku, taki stan bierzemy pod uwagę przy doliczaniu jej do spadku, ale cenę określamy z chwili ustalenia zachowku

Doliczanie do spadku darowizn

- Darowizny nie podlegające doliczeniu do spadku przy obliczaniu zachowku (art. 994 § 1 KC):
  - Drobne darowizny, zwyczajowo w danych stosunkach przyjęte
  - Darowizny dokonane **przed więcej niż dziesięciu laty**, licząc wstecz od otwarcia spadku, **na rzecz osób nie będących spadkobiercami albo uprawnionymi do zachowku**
- Przykładowo nie zalicza się więc do spadku darowizny dokonanej przed dwunastu laty na rzecz osoby trzeciej (np. dalszego krewnego spadkodawcy), lecz **zalicza się** taką darowiznę jeżeli otrzymał ją w danej sytuacji zstępny spadkodawcy (np. syn) będący uprawniony do zachowku

Doliczanie do spadku darowizn

- Inne wypadki darowizn nie podlegających doliczeniu do spadku przy obliczaniu zachowku (art. 994 § 2-3 KC):
  - Przy obliczaniu zachowku należnego małżonkowi nie dolicza się do spadku darowizn, które spadkodawca uczynił przed zawarciem z nim małżeństwa
  - Przy obliczaniu zachowku należnego zstępnemu nie dolicza się do spadku darowizn uczynionych przez spadkodawcę w czasie, kiedy nie miał zstępnych. Nie dotyczy to jednak wypadku, gdy darowizna została uczyniona na mniej niż trzysta dni przed urodzeniem się zstępnego

Doliczanie do spadku darowizn

- Darowiznę uczynioną przez spadkodawcę uprawnionemu do zachowku **zalicza się na należny mu zachowek**
- Jeżeli uprawnionym do zachowku jest **dalszy zstępny** spadkodawcy (np. wnuk), zalicza się na należny mu zachowek także darowiznę uczynioną przez spadkodawcę **jego wstępnemu** (np. synowi spadkodawcy)
- Jeżeli uprawnionym do zachowku jest zstępny spadkodawcy, zalicza się na należny mu zachowek poniesione przez spadkodawcę **koszty wychowania oraz wykształcenia ogólnego i zawodowego**, o ile koszty te przekraczają przeciętną miarę przyjętą w danym środowisku (art. 997 KC)

Odpowiedzialność za zachowek

1) Zobowiązanymi do uiszczenia zachowku są w pierwszej kolejności **spadkobiercy**
2) Jeżeli uprawniony nie może otrzymać od spadkobiercy należnego mu zachowku, może on żądać go od **zapisobiercy windykacyjnego** (UWAGA: jest to więc tzw. odpowiedzialność subsydiarna)
3) Jeżeli uprawniony nie może otrzymać od spadkobiercy lub zapisobiercy windykacyjnego należnego mu zachowku, może żądać go od **obdarowanych** według kolejności darowizn (od najpóźniejszej do najwcześniejszej)

Odpowiedzialność za zachowek

- Jeżeli uprawniony nie może otrzymać od spadkobiercy należnego mu zachowku, może on żądać w kolejności zachowku:
  - od osoby, **na której rzecz został uczyniony zapis windykacyjny doliczony do spadku** – osoba ta jest odpowiedzialna tylko w granicach wzbogacenia będącego skutkiem zapisu windykacyjnego
  - od osoby, która **otrzymała od spadkodawcy darowiznę doliczoną do spadku** – osoba ta jest odpowiedzialna tylko w granicach wzbogacenia będącego skutkiem darowizny

Obliczanie zachowku

- Najważniejsze pytanie, które należy sobie postawić na wstępie dotyczy tego, **kto jest uprawniony do zachowku**
  - Do zachowku uprawnione są jedynie te osoby, które dochodziłyby w danej sytuacji faktycznej po spadkodawcy do dziedziczenia ustawowego – czyli najprościej mówiąc osoby, które dziedziczyłyby spadek, w braku sporządzenia przez spadkodawcę testamentu ☺
- Następnie należy obliczyć **przypadające spadkobiercom** w danej sytuacji w dziedziczeniu beztestamentowym **udziały w spadku** (w formie ułamków)

Obliczanie zachowku

- Następnie należy wskazać **ułamek będący podstawą obliczenia zachowku**
  - Zachowek nie jest bowiem całym udziałem, który przypadałby danej osobie w dziedziczeniu ustawowym, lecz jedynie **jego częścią** (a więc odpowiednim ułamkiem)
- Zasada ogólna – 1/2 wartości tego udziału (art. 991 § 1 KC)
- Wyjątki: **uprawniony jest trwale niezdolny do pracy** albo **zstępny uprawniony jest małoletni** – wówczas 2/3 wartości tego udziału (art. 991 § 1 KC)

Obliczanie zachowku

- Na końcu mnożymy przez siebie oba ułamki: ułamek odzwierciedlający udział spadkodawcy w dziedziczeniu ustawowym i ułamek będący podstawą do obliczenia zachowku i… wychodzi nam należny uprawnionemu zachowek ☺
- Aby obliczyć kwotową wartość zachowku **należy zachowek** pomnożyć przez kwotę będącą **substratem zachowku** – a więc braną pod uwagę dla danego uprawnionego **wartością spadku** (sumą aktywów spadkowych po odjęciu pasywów i doliczeniu do spadku zapisów windykacyjnych i darowizn)

Obliczanie udziału spadkowego dla celów obliczenia zachowku

- Regulacja art. 992 KC:
  - Przy ustalaniu udziału spadkowego stanowiącego podstawę do obliczania zachowku **uwzględnia się** także **spadkobierców niegodnych** oraz **spadkobierców, którzy spadek odrzucili** (spadkodawca nie mógł bowiem wziąć faktów tych pod uwagę przed swoją śmiercią obliczając należny danej osobie zachowek)
  - Przy ustalaniu udziału spadkowego stanowiącego podstawę do obliczania zachowku **nie uwzględnia się** spadkobierców, którzy **zrzekli się dziedziczenia** albo **zostali wydziedziczeni** (uwzględnia się wolę spadkodawcy, który znał wskazane powody wyłączenia osób uprawnionych od zachowku przed swoją śmiercią)

Dziedziczność roszczenia o zachowek

- Zasady dziedziczenia roszczenia o zachowek odbiegają od reguł ogólnych sukcesji uniwersalnej (art. 1002 KC)
- Roszczenie z tytułu zachowku przechodzi na spadkobiercę osoby uprawnionej do zachowku tylko wtedy, gdy spadkobierca ten **należy do osób uprawnionych do zachowku po pierwszym spadkodawcy** (a więc np. przechodzi w drodze dziedziczenia z uprawnionego do zachowku syna, na jego zstępnych, ale już nie na jego wujka – będącego bratem spadkodawcy – lub małżonka, ze spadkodawcą nie spokrewnionego)

Dziedziczność roszczenia o zachowek

- Jest to niezależne od tego, czy dana osoba za swego życia wystąpiła z roszczeniem o zapłatę na jej rzecz zachowku
- Wyrok SN z 29 kwietnia 2010 r., III CSK 143/09, OSNC 2010, nr 11, poz. 154:

  „Artykuł 445 § 3 KC nie może być stosowany w drodze analogii do roszczenia z tytułu zachowku (art. 1002 KC)”

Przedawnienie roszczenia o zachowek

- Art. 1007 KC

  § 1. Roszczenia **uprawnionego z tytułu zachowku** oraz **roszczenia spadkobierców o zmniejszenie zapisów zwykłych i poleceń** przedawniają się z upływem lat pięciu od ogłoszenia testamentu

  § 2. Roszczenie przeciwko **osobie obowiązanej do uzupełnienia zachowku z tytułu otrzymanych od spadkodawcy zapisu windykacyjnego lub darowizny** przedawnia się z upływem lat pięciu od otwarcia spadku

Wydziedziczenie

- W znaczeniu potocznym wyłącza się daną osobę z dziedziczenia ustawowego w testamencie, powołując do niego inne osoby, co powoduje, że dana osoba zachowuje prawo do zachowku
- W znaczeniu właściwym – **pozbawienie prawa do zachowku** z przyczyn określonych w ustawie, a wskazanych w testamencie (połączone z pozbawieniem danej osoby prawa do dziedziczenia ustawowego po spadkodawcy)

Wydziedziczenie

- Przyczyny wydziedziczenia (art. 1008 KC)
  - spadkobierca wbrew woli spadkodawcy postępuje **uporczywie w sposób sprzeczny z zasadami współżycia społecznego**
  - spadkobierca dopuścił się **względem spadkodawcy albo jednej z najbliższych mu osób** umyślnego przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu lub wolności albo rażącej obrazy czci
  - spadkobierca **uporczywie** nie dopełnia względem spadkodawcy obowiązków rodzinnych

Niegodność dziedziczenia

- UWAGA: Nie mylić przesłanek niegodności z przesłankami wydziedziczenia (art. 1008 KC)
- **Niegodność** dotyczy zarówno spadkobiercy ustawowego jak i spadkobiercy testamentowego, a także każdej osoby która otrzymuje jakąkolwiek korzyść ze spadku
- Do stwierdzenia niegodności niezbędne jest konstytutywne **orzeczenie sądowe**, które ma skutek *ex tunc*
- Legitymacja czynna w procesie została ujęta w art. 929 KC w sposób szeroki. Powództwo to wytoczyć może każda osoba, która ma w tym interes
- Skutkiem wyłączenia niegodnego od dziedziczenia jest **uznanie go za osobę, która nie dożyła otwarcia spadku** (art. 928 § 2 KC), czyli nie istniała w chwili śmierci spadkodawcy

Niegodność dziedziczenia

- Art. 928 KC – przesłanki niegodności:
- § 1. Spadkobierca może być uznany przez sąd za niegodnego, jeżeli:
  - 1) dopuścił się **umyślnie ciężkiego przestępstwa przeciwko spadkodawcy**
  - 2) **podstępem** lub **groźbą** nakłonił spadkodawcę do **sporządzenia lub odwołania testamentu** albo w taki sam sposób **przeszkodził** mu w dokonaniu jednej z tych czynności
  - 3) umyślnie **ukrył lub zniszczył** testament spadkodawcy, **podrobił lub przerobił** jego testament albo **świadomie skorzystał** z testamentu przez inną osobę podrobionego lub przerobionego

Niegodność dziedziczenia

- Artykuł 929 KC zakreśla dwa terminy dochodzenia uznania danej osoby za niegodną
- Z żądaniem uznania za niegodnego osoba uprawniona może wystąpić w ciągu roku od dnia dowiedzenia się o przyczynie niegodności (termin *a tempore scientae*), nie później jednak niż przed upływem 3 lat od chwili otwarcia spadku (termin *a tempore facti*)
- *Ratio legis* tej regulacji jest szybkie wyjaśnienie kwestii tego, kto może być uznany za spadkobiercę lub zapisobiercę

Niegodność dziedziczenia

- Spadkobierca nie może być uznany za niegodnego, jeżeli spadkodawca mu **przebaczył** (art. 930 § 1 KC)
- Przebaczyć może nawet osoba nie mająca zdolności do czynności prawnych, jeżeli tylko dokonuje tego z dostatecznym rozeznaniem
  - Pojęcie **dostatecznego rozeznania** trzeba interpretować jako znajomość przez spadkodawcę okoliczności które sprawiają, że spadkobierca mógłby być uznany za niegodnego dziedziczenia, i które mogłyby mieć wpływ na dokonanie przez spadkodawcę przebaczenia

Część IV

Stanowisko prawne spadkobiercy

Odpowiedzialność za długi spadkowe

Konstrukcja nabycia spadku *ipso iure*

- Nabycie spadku przez spadkobiercę następuje **z chwilą otwarcia spadku** (art. 925 KC)
- Nabycie takie można uznać o tyle za **tymczasowe**, gdyż stanie się ono definitywne w chwili złożenia przez spadkobiercę oświadczenia o przyjęciu spadku (wprost lub z dobrodziejstwem inwentarza) lub w chwili, kiedy dla spadkobiercy upłynie termin do złożenia takiego oświadczenia w sytuacji określonej w art. 1015 § 2 KC

Oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku

- Oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku ma **charakter formalny** (por. art. 1018 § 3 KC)
- Występowanie przez dany podmiot w charakterze spadkobiercy (np. zarząd majątkiem spadkowym, spłata przez niego długów spadkowych, dochodzenie od dłużników wierzytelności spadkowych) nie jest traktowane jako oświadczenie o przyjęciu spadku i nie zamyka drogi tymczasowemu spadkobiercy do odrzucenia spadku na zasadach ogólnych (por. np. art. 1021 KC)

Oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku

- Spadkobierca może:
  - Przyjąć spadek bez ograniczenia odpowiedzialności za długi spadkowe (przyjęcie proste) bądź
  - Przyjąć spadek z ograniczeniem tej odpowiedzialności (przyjęcie z dobrodziejstwem inwentarza) bądź
  - Odrzucić spadek
- W imieniu spadkobiercy mającego ograniczoną zdolność do czynności prawnych oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku **składa jego przedstawiciel ustawowy** (czyli np. rodzic za dziecko)

Oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku

- Postanowienie SN z 20 listopada 2013 r., I CSK 329/13, OSNC 2014, nr 9, poz. 93: „Złożenie wniosku o zezwolenie na odrzucenie spadku **w imieniu małoletniego** powoduje zawieszenie – na czas trwania postępowania – biegu terminu określonego w art. 1015 § 1 KC”

Oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku

- Skutkiem złożenia przez spadkobiercę oświadczenia o przyjęciu spadku (wprost lub z dobrodziejstwem inwentarza) jest **definitywne** nabycie przez niego praw i obowiązków wchodzących w skład majątku spadkowego (ze skutkiem *ex tunc*)
- Jedyną różnicą pomiędzy złożeniem oświadczenia o **przyjęciu spadku wprost** a **przyjęciem spadku z dobrodziejstwem inwentarza** jest powstające w tym drugim wypadku ograniczenie odpowiedzialności spadkobiercy za długi spadkowe do wartości ustalonego w inwentarzu stanu czynnego spadku (art. 1031 § 2 KC)
- **Odrzucenie spadku** powoduje, że spadkobierca traci prawa i obowiązki wchodzące w skład spadku ze skutkiem *ex tunc* i jest traktowany tak, jakby nie dożył chwili otwarcia spadku (art. 1020 KC)

Oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku

- Raz złożone oświadczenie **nie może być też odwołane**
- Przyjęcie lub odrzucenie spadku musi obejmować **całość** przypadającego spadkobiercy spadku lub udziału w spadku
- Niedopuszczalne jest **częściowe przyjęcie, a częściowe odrzucenie spadku** (tzw. zasada niepodzielności oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku)
- Nie można więc przyjąć aktywa spadku odrzucając jednocześnie jego długi

Oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku

- Art. 1015 KC (w nowym brzmieniu po nowelizacji ustawą z 20.3. 2015 r.)
  § 1. Oświadczenie o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku może być złożone **w ciągu sześciu miesięcy od dnia**, w którym spadkobierca dowiedział się o tytule swego powołania
  § 2. **Brak oświadczenia spadkobiercy** w terminie określonym w § 1 jest **jednoznaczny z przyjęciem spadku z dobrodziejstwem inwentarza**

Oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku

- Ustawodawca w art. 1015 KC ustanawia termin, w ciągu którego potencjalny spadkobierca powinien zadeklarować się, czy spadek przyjmuje, czy też go odrzuca
- Oświadczenie woli powinno być złożone w ciągu **6 miesięcy** od dnia, w którym spadkobierca **dowiedział się o tytule swego powołania do spadku** (art. 1015 § 1 KC)
- Pod pojęciem „**dowiedzenia się o tytule powołania**" należy rozumieć stan faktyczny, z którego wynika powołanie spadkobiercy
- Podstawowymi jego elementami są: **powzięcie przez spadkobiercę wiadomości o śmierci spadkodawcy** i **pozytywna wiadomość o faktach, z których wynika jego powołanie do spadku**

Oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku

- Przy dziedziczeniu ustawowym termin dla spadkobiercy ustawowego rozpoczyna bieg najwcześniej w dniu, w którym (1) **dowiedział się o śmierci spadkodawcy** i (2) **wiedział o stosunku pokrewieństwa uzasadniającym jego powołanie w pierwszej kolejności do spadku**
- Dla spadkobiercy testamentowego początek biegu terminu rozpoczyna się w dniu, w którym (1) po nabyciu **wiedzy o śmierci spadkodawcy**, (2) **dowiaduje się o istnieniu i treści testamentu powołującego go do dziedziczenia**
  - Jeżeli spadkobierca nie ma zdolności do czynności prawnych, termin z art. 1015 § 1 KC rozpoczyna bieg od chwili, w której o tytule powołania spadkobiercy do spadku dowiedział się jego przedstawiciel ustawowy

Oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku

- Wyrok SN z 15.1.1991 r., III CZP 75/90, OSNC 1991, nr 5-6, poz. 68
- Sześciomiesięczny termin do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku z ustawy rozpoczyna się - zarówno dla spadkobiercy ustawowego powołanego w testamencie do spadku, jak i dla pozostałych spadkobierców ustawowych - z dniem, w którym dowiedzieli się oni **z właściwego źródła** o tym, że **testament z uwagi na niezachowanie prawem przepisanej formy jest nieważny** (art. 1015 § 1 KC)

Oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku

- Zgodnie z art. 1015 § 2 KC, brak oświadczenia spadkobiercy co do przyjęcia lub odrzucenia spadku w ciągu 6 miesięcy od dnia, w którym dowiedział się o tytule swego powołania, jest **jednoznaczny z przyjęciem spadku dobrodziejstwem inwentarza**
- Regulacja taka została wprowadzona do polskiego prawa ustawą z 20.3.2015 r., na skutek krytyki w doktrynie oraz kontrowersyjności społecznej poprzedniego rozwiązania i weszła w życie 18.10.2015 r.

Forma oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku

- Zgodnie z art. 1018 § 3 KC w zw. z art. 640 § 1 zd. 1 KPC oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku składa się **przed sądem właściwym dla spraw spadkowych** lub **przed notariuszem**
- Można je złożyć **ustnie** lub **na piśmie z podpisem urzędowo poświadczonym**
- W świetle art. 641 § 4 KPC jeżeli oświadczenie złożono ustnie, z czynności tej sporządza się protokół

Wady oświadczenia woli

- Art. 1019 KC
  § 1. Jeżeli oświadczenie o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku zostało złożone pod wpływem błędu lub groźby, **stosuje się przepisy o wadach oświadczenia woli** z następującymi zmianami:
  1) uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia **powinno nastąpić przed sądem**;
  2) spadkobierca **powinien jednocześnie oświadczyć, czy i jak spadek przyjmuje, czy też go odrzuca**
  § 2. Spadkobierca, który pod wpływem błędu lub groźby nie złożył żadnego oświadczenia w terminie, może w powyższy sposób uchylić się od skutków prawnych niezachowania terminu
  § 3. Uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku **wymaga zatwierdzenia przez sąd**

Wady oświadczenia woli

- Uchylenie się od skutków oświadczeń woli jest możliwe jedynie przed sądem (za jego zatwierdzeniem) i połączone ze złożeniem **nowego oświadczenia** co do spadku
- Spadkobierca, który **nie złożył żadnego oświadczenia w terminie**, może na tych samych zasadach co spadkobierca, który to uczynił uchylić się od skutków prawnych niezachowania terminu
- Problem należytej staranności przy ustalaniu składu majątku spadkowego w świetle art. 1019 KC

Błąd co do przyjęcia lub odrzucenia spadku

- Postanowienie SN z 30 czerwca 2005 r., IV CK 799/04, OSNC 2006, nr 5, poz. 94:

  „Podstawę uchylenia się przez spadkobiercę od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku może stanowić błąd prawnie doniosły (art. 1019 § 2 w zw. z art. 84 § 1 zdanie pierwsze i § 2 KC)

  Błędem takim nie jest nieznajomość przedmiotu spadku pozostająca w związku przyczynowym z **niedołożeniem przez spadkobiercę należytej staranności w ustalaniu rzeczywistego stanu majątku spadkowego**”

Dokumentowanie praw do spadku

- Deklaratywne stwierdzenie praw do spadku:
  - Wydawane przez sąd **postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku**
  - Sporządzony przez notariusza **akt poświadczenia dziedziczenia**
- Domniemanie z art. 1025 § 2 KC, że osoba, która uzyskała stwierdzenie nabycia spadku albo notarialne poświadczenie dziedziczenia, jest spadkobiercą
- Spadkobierca może udowodnić swoje prawa wynikające z dziedziczenia – względem osoby trzeciej, która **nie rości sobie praw do spadku z tego tytułu** – tylko stwierdzeniem nabycia spadku albo zarejestrowanym aktem poświadczenia dziedziczenia (art. 1027 KC)

Dokumentowanie praw do spadku

- Art. 679 § 1 KPC:
  Dowód, że osoba, która uzyskała stwierdzenie nabycia spadku, nie jest spadkobiercą lub że jej udział w spadku jest inny niż stwierdzony, może być przeprowadzony **tylko w postępowaniu o uchylenie lub zmianę stwierdzenia nabycia spadku** […]. Jednakże ten, kto był uczestnikiem postępowania o stwierdzenie nabycia spadku, może tylko wówczas żądać zmiany postanowienia stwierdzającego nabycie spadku, gdy żądanie opiera na podstawie, której nie mógł powołać w tym postępowaniu, a wniosek o zmianę składa przed upływem roku od dnia, w którym uzyskał tę możność

Postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku

- Postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku wydawane jest na wniosek osoby, która ma w tym interes prawny
  - Są to więc nie tylko spadkobiercy, ale też wierzyciele spadkowi (w tym zapisobiercy i osoby uprawnione do zachowku), wykonawca testamentu lub kurator spadku
- Postanowienie ma charakter deklaratywny i wydawane jest w postępowaniu nieprocesowym

Notarialne poświadczenie dziedziczenia

- Alternatywny wobec drogi sądowej sposób udokumentowania praw do spadku
- W wypadku nieistnienia sporu pomiędzy spadkobiercami
- Notariusz może sporządzić **akt poświadczenia dziedziczenia** zarówno co do dziedziczenia ustawowego, jak i dziedziczenia testamentowego (z wyłączeniem dziedziczenia na podstawie testamentów szczególnych)
- Możliwe jest sporządzenie przed właściwym aktem poświadczenia dziedziczenia jego **projektu** (por. nowo wprowadzony art. 95ca Prawa o Notariacie)

Notarialne poświadczenie dziedziczenia

- Poświadczenie w „trzech krokach”:
  - **(1)** wpierw notariusz **spisuje protokół dziedziczenia** przy udziale wszystkich osób, które mogą wchodzić w rachubę jako spadkobiercy ustawowi i testamentowi albo zapisobiercy windykacyjni [z włączeniami przewidzianymi w art. 95aa § 2 Prawa o Notariacie]
  - **(2)** następnie sporządza **akt poświadczenia dziedziczenia**
  - **(3)** który następnie **rejestruje w systemie informatycznym**

Notarialne poświadczenie dziedziczenia

- Zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia **ma skutki prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku**
  - Tworzy więc także domniemanie, że osoba, która go uzyskała, jest spadkobiercą w myśl art. 1025 § 3 KC
- Zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia **podlega uchyleniu**, jeżeli w odniesieniu do tego samego spadku zostało wydane postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku

Notarialne poświadczenie dziedziczenia

- Notariusz odmawia sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia (art. 95e § 3 Prawa o Notariacie), jeżeli m.in.:
  - w sprawie brak jurysdykcji krajowej (np. spadkobierca w chwili śmierci był cudzoziemcem nieposiadającym majątku w Polsce)
  - w toku sporządzania protokołu dziedziczenia ujawnią się okoliczności wskazujące, że przy jego sporządzeniu nie były obecne wszystkie osoby, mogące być traktowane jako spadkobiercy lub na których rzecz spadkodawca uczynił zapisy windykacyjne albo istnieją lub istniały testamenty, które nie zostały otwarte lub ogłoszone
  - w stosunku do spadku zostało już uprzednio wydane postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku lub sporządzony akt poświadczenia dziedziczenia
  - spadek ma przypaść jako spadkobiercy ustawowemu gminie lub Skarbowi Państwa, a przedstawione przez osobę zainteresowaną dowody nie są wystarczające do sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia

Notarialne poświadczenie dziedziczenia

- Zgodnie z wprowadzonym ustawą z 24.7.2015 r. art. 95ca Prawa o Notariacie możliwe jest również na wniosek osoby zainteresowanej i przy jej udziale sporządzenie **projektu protokołu dziedziczenia**
  - Celem tego rozwiązania jest umożliwienie sporządzenie protokołu dziedziczenia nawet wówczas, gdy wszystkie osoby zainteresowane nie mogą stawić się u notariusza w jednym momencie
- Mogą one wówczas w oświadczeniu złożonym przed notariuszem, który sporządził projekt protokołu dziedziczenia, albo przed innym notariuszem **potwierdzić** dane zamieszczone w projekcie protokołu dziedziczenia i wyrazić zgodę na spisanie protokołu dziedziczenia zgodnie z jego projektem (art. 95ca § 3 PrNot)
- Gdy wszystkie osoby zainteresowane złożą takie oświadczenia umożliwi to sporządzenie **właściwego protokołu dziedziczenia**

Europejskie poświadczenie spadkowe

- Europejskie poświadczenie spadkowe potwierdza **prawa do spadku lub prawa do poszczególnych przedmiotów spadkowych**, jakie przysługują spadkobiercom, zapisobiorcom, wykonawcom testamentów lub zarządcom spadku
- Poświadczenie to wywołuje **jednolite skutki** prawne w państwach członkowskich UE bez potrzeby przeprowadzania jakiegokolwiek dalszego szczególnego postępowania spadkowego
  - Wyłączone są jedynie Wielka Brytania, Irlandia i Dania, które generalnie nie biorą udziału w pracach nad ujednolicaniem prawa kolizyjnego
- Podstawą jego wprowadzenia do prawa polskiego jest rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 650/2012 z 4.7.2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego, a znajduje ono swoje zastosowanie od 17.8.2015 r.

Europejskie poświadczenie spadkowe

- Europejskie poświadczenie spadkowe wydaje sąd lub notariusz tylko w sprawach z elementem zagranicznym do wykorzystania w innym państwie członkowskim UE
- Tryb i zasady jego wydawania określiła ustawa z 24.7.2015 r. o zmianie KPC, Prawa o Notariacie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r. poz. 1137)
- Zasady wydania poświadczenia reguluje Prawo o Notariacie (por. art. 95q-95x) a procedurę KPC (por. art. 1142^1-1142^6 KPC)
- Wywołuje ono w zasadzie skutki zbieżne z sądowym stwierdzeniem nabycia spadku lub notarialnym poświadczeniem dziedziczenia

Odpowiedzialność za długi spadkowe

- Przed przyjęciem spadku spadkobierca ponosi odpowiedzialność **jedynie ze spadku** (odpowiedzialność *cum viribus patrimonii*)
- Istnieje więc prawna odrębność majątku spadkowego od jego majątku osobistego
- Przed przyjęciem spadku spadkobierca nie może też zbyć spadku ani udziału w spadku oraz nie może uzyskać stwierdzenia na swoją rzecz nabycia spadku

Odpowiedzialność za długi spadkowe

- W razie wielości spadkobierców ich odpowiedzialność jest **solidarna**
  - Może być jednak ograniczona poprzez przyjęcie przez niektórych z nich spadku z dobrodziejstwem inwentarza i stąd niejednolita
- Od chwili działu spadku:
  - Spadkobiercy ponoszą odpowiedzialność za długi spadkowe w stosunku **do wielkości udziałów** albo
  - Spadkobiercy i osoby, na których rzecz zostały uczynione zapisy windykacyjne, ponoszą odpowiedzialność za długi spadkowe **proporcjonalnie do wartości otrzymanych przez nich przysporzeń**

Przyjęcie spadku z dobrodziejstwem inwentarza

- W razie przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza spadkobierca ponosi odpowiedzialność za długi spadkowe **do wartości ustalonego w wykazie lub spisie inwentarza stanu czynnego spadku**, chyba że:
  - Podstępnie pominął w wykazie inwentarza lub podstępnie nie podał do spisu inwentarza przedmiotów należących do spadku lub przedmiotów zapisów windykacyjnych
  - Podstępnie uwzględnił w wykazie inwentarza lub podstępnie podał do spisu inwentarza nieistniejące długi
- UWAGA: odpowiedzialność ta jest odpowiedzialnością **z całego majątku spadkobiercy** (tzw. odpowiedzialność *pro viribus patrimonii*)

Przyjęcie spadku z dobrodziejstwem inwentarza

- Spadkobiercy, zapisobiercy windykacyjni oraz wykonawca testamentu mogą złożyć w sądzie lub przed notariuszem **wykaz inwentarza**
  - **Nie jest to jednak obligatoryjne !!!** (podobnie jak złożenie wniosku o sporządzenie spisu inwentarza)
- Jeżeli podmiot uprawniony postanowił złożyć wykaz inwentarza zobowiązany jest do działania z należytą starannością **w zakresie ujawnienia w takim wykazie przedmiotów należących do spadku oraz przedmiotów zapisów windykacyjnych**
- Podobnie z należytą starannością zobowiązany jest **ustalić ich wartość** według stanu i cen z chwili otwarcia spadku
- Takie same zasady odnoszą się do ustalenia **listy długów spadkowych i ich wysokości** (art. 1031^1 § 3 KC)

Przyjęcie spadku z dobrodziejstwem inwentarza

- Zgodnie z art. 1031^3 § 1 zd. 1 KC spadkobierca zobowiązany jest do spłacania długów spadkowych **zgodnie ze złożonym przez siebie wykazem**
- Spoczywa jednak na nim **obowiązek zapoznania się z innym wykazem** (lub wykazami)
- **Nie może też zasłaniać się brakiem znajomości wykazu (lub wykazów) inwentarza** złożonego przez inne uprawnione do tego podmioty (art. 1031^3 § 1 zd. 2 KC), co oznacza że **powinien on zaspokajać w tym samym zakresie zarówno te długi spadkowe, które wynikają z jego wykazu, jak i długi wynikające z pozostałych wykazów**

Przyjęcie spadku z dobrodziejstwem inwentarza

- Jeżeli w innych złożonych wykazach znajdują się informacje o przedmiotach należących do majątku spadkowego, przedmiotach objętych zapisami windykacyjnymi lub długach spadkowych, których spadkobierca nie uwzględnił w swoim wykazie, spoczywa na nim **obowiązek uzupełnienia go** (art. 1031^1 § 4 KC)
- W razie istnienia wątpliwości co do istnienia określonego długu spadkowego, który nie może zostać rozstrzygnięty innymi środkami (np. przez przedstawienie przez wierzyciela spadkowego odpowiednich dokumentów), spadkobierca **powinien wystąpić o sporządzenie spisu inwentarza**

Przyjęcie spadku z dobrodziejstwem inwentarza

- Od chwili sporządzenia spisu inwentarza spadkobiercy i zapisobiercy windykacyjni zobowiązany są spłacać długi spadkowe **zgodnie ze sporządzonym spisem** (por. art. 1031^3 § 2-3 KC)
  - Jest tak nawet wówczas, jeżeli złożyli oni wcześniej wykaz inwentarza (art. 1031^3 § 2 KC)
- Powinni oni **w pierwszej kolejności** zaspokajać te długi, które wynikają ze spisu inwentarza **przed długami, które nie zostały w nim uwzględnione**
- Jest to niezależne od tego na czyj wniosek taki spis inwentarza został sporządzony
  - Ze względu na obowiązkowe ogłoszenie o wydaniu postanowienia o sporządzeniu spisu inwentarza podmioty te nie mogą się zasłaniać brakiem wiedzy, co do faktu jego sporządzenia oraz jego treści (por. art. 637 § 3 KPC)

Przyjęcie spadku z dobrodziejstwem inwentarza

- Art. 1032 § 1 KC:
  Spadkobierca, który przyjął spadek z dobrodziejstwem inwentarza i spłacił niektóre długi spadkowe, a **nie wiedział i przy dołożeniu należytej staranności nie mógł się dowiedzieć o istnieniu innych długów spadkowych**, **ponosi odpowiedzialność za niespłacone długi spadkowe tylko do wysokości różnicy między wartością stanu czynnego spadku a wartością świadczeń spełnionych na zaspokojenie długów spadkowych, które spłacił**.
- Art. 1032 § 2 KC:
  Spadkobierca, który przyjął spadek z dobrodziejstwem inwentarza i spłacając niektóre długi spadkowe, **wiedział lub przy dołożeniu należytej staranności mógł się dowiedzieć o istnieniu innych długów spadkowych**, **ponosi odpowiedzialność za te długi ponad wartość stanu czynnego spadku, jednakże tylko do takiej wysokości, w jakiej byłby obowiązany je zaspokoić, gdyby spłacał należycie wszystkie długi spadkowe**. Nie dotyczy to spadkobiercy niemającego pełnej zdolności do czynności prawnych oraz spadkobiercy, co do którego istnieje podstawa do jego ubezwłasnowolnienia.

Zapis windykacyjny

- Zapisobierca odpowiada za długi spadkowe solidarnie ze spadkobiercami od otwarcia spadku do jego działu (art. 1034^1 § 1 KC)
- Po dziale spadku spadkobiercy i zapisobiercy windykacyjni ponoszą odpowiedzialność za długi spadkowe proporcjonalnie do wartości otrzymanych przysporzeń (art. 1034^2 KC)
- Odpowiedzialność zapisobiercy jest ograniczona do wartości przedmiotu zapisu według stanu i cen z chwili otwarcia spadku (art. 1034^3 KC)
- Zapisobierca windykacyjny ponosi subsydiarną odpowiedzialność za zachowek razem ze spadkobiercą lub spadkobiercami (art. 999^1 § 1 KC)

Część V (jak starczy czasu)

Inne zagadnienia związane ze składem spadku

Dziedziczenie praw i obowiązków cywilnoprawnych

- Dziedziczenie nie obejmuje praw i obowiązków publicznoprawnych, które dla przejścia na inne podmioty **wymagają wyraźnej podstawy ustawowej we właściwym sobie gałęziom prawa**
  - Ich przejście, o ile ono następuje, nie jest objęte pojęciem dziedziczenia – prawa i obowiązki tego typu **nie są także składnikiem spadku**
- W drodze dziedziczenia nie przechodzą na inne podmioty uprawnienia i obowiązki, które wynikały dla spadkodawcy ze stosunków o **charakterze administracyjnoprawnym** (np. zezwolenia na posiadanie broni) lub **prawnokarnym** (np. grzywny)

Dziedziczenie praw i obowiązków majątkowych

- Z art. 922 § 1 KC należy wyprowadzić *a contrario* wniosek, że **nie podlegają dziedziczeniu prawa i obowiązki niemajątkowe**
- Z istoty swojej są one tak trwale związane z podmiotowością prawną danej osoby fizycznej (są „emanacją jej osobowości"), że także za jej życia są niezbywalne oraz konsekwentnie wygasają w chwili jej śmierci przykładowo:
  - prawa podmiotowe chroniące dobra osobiste oraz roszczenia niemajątkowe wynikające z naruszenia tych praw (np. roszczenie o zaniechanie dalszych naruszeń, czy opublikowanie przeprosin)
  - prawa i obowiązki wynikające ze stosunków rodzinnoprawnych (np. żądanie rozwodu, prawo do uznania dziecka itp.)

Prawa i obowiązki przechodzące na określone osoby, niezależnie od tego, czy są one spadkobiercami

- Do spadku nie należą prawa i obowiązki przechodzące na określone osoby, niezależnie od tego, czy są one spadkobiercami (art. 922 § 2 *in fine* KC)
- Przechodzą one na osoby wskazane w ustawie na podstawie konstrukcji prawnej sukcesji syngularnej i nie należą do spadku
- Nie są one objęte pojęciem dziedziczenia (np. zapis windykacyjny)

Prawa i obowiązki przechodzące na określone osoby, niezależnie od tego, czy są one spadkobiercami

- *Ratio legis* wyłączeń
- Zazwyczaj ustawodawca dąży do ochrony osób najbliższych spadkodawcy np. członków jego rodziny lub osób będących na jego utrzymaniu, chcąc zagwarantować im natychmiastowe otrzymanie określonych korzyści majątkowych po jego śmierci
- Ustawodawca dąży do przekazania korzyści majątkowych poza konstrukcją prawną dziedziczenia w tym celu, aby uprościć (odformalizować) i przyspieszyć ich nabycie przez osoby wyznaczone
- Osoby uprawnione mogą nabyć wskazane przez ustawę korzyści z uniknięciem długotrwałego postępowania sądowego o stwierdzenie nabycia spadku lub bez konieczności uzyskania zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia

Prawa i obowiązki przechodzące na określone osoby, niezależnie od tego, czy są one spadkobiercami

- Art. 691 KC:
- § 1. W razie śmierci najemcy lokalu mieszkalnego **w stosunek najmu lokalu wstępują**: małżonek niebędący współnajemcą lokalu, dzieci najemcy i jego współmałżonka, inne osoby, wobec których najemca był obowiązany do świadczeń alimentacyjnych, oraz osoba, która pozostawała faktycznie we wspólnym pożyciu z najemcą
- § 2. Osoby wymienione w § 1 wstępują w stosunek najmu lokalu mieszkalnego, jeżeli stale zamieszkiwały z najemcą w tym lokalu do chwili jego śmierci
- § 3. W razie braku osób wymienionych w § 1 **stosunek najmu lokalu mieszkalnego wygasa** […]

Prawa i obowiązki przechodzące na określone osoby, niezależnie od tego, czy są one spadkobiercami

- Art. 63^1 KP:
- § 1. Z dniem śmierci pracownika stosunek pracy **wygasa**.
- § 2. **Prawa majątkowe** [ale nie obowiązki !!!] ze stosunku pracy przechodzą po śmierci pracownika, w równych częściach, na małżonka oraz inne osoby spełniające warunki wymagane do uzyskania renty rodzinnej w myśl przepisów o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych [czyli np. dzieci, pasierbowie, osoby przyjęte na wychowanie, rodzice, małżonek]. W razie braku takich osób prawa te wchodzą do spadku

Prawa i obowiązki przechodzące na określone osoby, niezależnie od tego, czy są one spadkobiercami

- Zgodnie z art. 131 ust. 1 ustawy z dnia 28.8.1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych środki zgromadzone na rachunku członka otwartego funduszu emerytalnego są po jego śmierci, w połowie przekazywane na rachunek małżonka zmarłego, a w połowie przekazywane osobom fizycznym, które ten wskaże imiennie
- Podobnie stanowią art. 48 ustawy z 20.4.2004 r. o pracowniczych programach emerytalnych oraz art. 11 ustawy z 20.4.2004 r. o indywidualnych kontach emerytalnych, które pozwalają osobom uprawnionym dokonać w jednostronnej deklaracji rozrządzenia środkami zgromadzonymi na ich rachunku

Prawa i obowiązki przechodzące na określone osoby, niezależnie od tego, czy są one spadkobiercami

- Art. 56 Prawa Bankowego:
- 1. Posiadacz rachunku oszczędnościowego, rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowego lub rachunku terminowej lokaty oszczędnościowej może polecić pisemnie bankowi dokonanie - po swojej śmierci - wypłaty z rachunku wskazanym przez siebie osobom: małżonkowi, wstępnym, zstępnym lub rodzeństwu określonej kwoty pieniężnej (**dyspozycja wkładem na wypadek śmierci**).
- 2. Kwota wypłaty, o której mowa w ust. 1, bez względu na liczbę wydanych dyspozycji, **nie może być wyższa niż dwudziestokrotne przeciętne miesięczne wynagrodzenie** w sektorze przedsiębiorstw bez wypłat nagród z zysku, ogłaszane przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego za ostatni miesiąc przed śmiercią posiadacza rachunku.
- 3. Dyspozycja wkładem na wypadek śmierci **może być w każdym czasie przez posiadacza rachunku zmieniona lub odwołana na piśmie**

Prawa i obowiązki przechodzące na określone osoby, niezależnie od tego, czy są one spadkobiercami

- Art. 56 Prawa Bankowego (cd.):
- 4. Jeżeli posiadacz rachunku wydał więcej niż jedną dyspozycję wkładem na wypadek śmierci, a łączna suma dyspozycji przekracza limit, o którym mowa w ust. 2, dyspozycja wydana później ma pierwszeństwo przed dyspozycją wydaną wcześniej.
- 5. Kwota wypłacona zgodnie z ust. 1 **nie wchodzi do spadku po posiadaczu rachunku.**
- 6. Osoby, którym na podstawie dyspozycji wkładem na wypadek śmierci wypłacono kwoty z naruszeniem ust. 4, są zobowiązane do ich zwrotu spadkobiercom posiadacza

Prawa i obowiązki przechodzące na określone osoby, niezależnie od tego, czy są one spadkobiercami

- Art. 831 KC:
  - § 1 Ubezpieczający może wskazać jedną lub więcej osób uprawnionych **do otrzymania sumy ubezpieczenia w razie śmierci osoby ubezpieczonej**; może również zawrzeć umowę ubezpieczenia na okaziciela. Ubezpieczający może każde z tych zastrzeżeń zmienić lub odwołać w każdym czasie […]
  - § 2 Jeżeli wskazano kilka osób uprawnionych do otrzymania sumy ubezpieczenia, a nie oznaczono udziału każdej z nich w tej sumie, ich udziały są równe.
  - § 3 **Suma ubezpieczenia przypadająca uprawnionemu nie należy do spadku po ubezpieczonym**